

Стасюк А.А. Особенности роста сосны веймутовой (*Pinus strobus* L.) в условиях Подолья

Представлены результаты обследования насаждений сосны вермутовой в Винницкой области. Определена их высокая производительность и качество в лесных культурах, созданных в свежих грабовых суборах и дубравах.

Ключевые слова: сосна веймутова, дуб обыкновенный, ель обыкновенная, грабовая субора, грабовая дубрава, производительность.

Stasiuk A.A. Features of growth of eastern white pine (*Pinus strobus* L.) are in the condition of Podolia

In the article the results of inspection of planting of *Pinus strobus* L. are presented in the Vinnitsa region. Certainly them high performance and quality in forest cultures of created in fresh hornbeam and oak forests suborah.

Keywords: *Pinus strobus* L., *Quercus robur* L., *Picea abies* L., hornbeam subor, hornbeam oak, productivity.

УДК 581.6

Викл. К.Ф. Хоменко – Уманський державний педагогічний університет ім. Павла Тичини

ІСТОРИЯ КУЛЬТИВУВАННЯ ЧЕРЕМХИ ПІЗНЬОЇ В УКРАЇНІ

Досліджено окремі питання історії введення в культуру черемхи пізньої наведено приклади найстаріших особин, що ростуть на теренах України. Відзначено позитивні лісівницькі, декоративні і фітомеліоративні якості черемхи пізньої та перспективи використання її в різних типах насаджень.

Ключові слова: черемха, поширення, культивування, озеленення.

Оцінюючи численні види деревних порід-екзотів, що культивуються в Україні, дедалі більш увагу привертає черемха пізня (*Prunus serotina* (Ehrh.) Agardh.). Цей вид є перспективним інтродуцентом, оскільки на його етнічних батьківщині природні умови подібні до умов Правобережного Лісостепу України. У дикорослому стані черемха пізня набула поширення в Північній Америці – від Онтаріо і Південної Дакоти на півночі до Техасу на півдні, де вона росте в складі лісових насаджень, у суміші з дубом білим, кленом цукровим, березою, досягаючи 30 м заввишки та 0,5-0,7 м у діаметрі стовбура. Черемха пізня культивується в Північній Америці як декоративна, фітонцидна, швидкоросла, невибаглива рослина в населених пунктах, а також як компонент ползахисних лісових смуг. Її легка, міцна, червонувато-коричнева, з жовтою заболонню деревина, легко піддається обробленню, застосовується для виготовлення музичних інструментів і дорогих меблів. Плоди використовують в їжу і для приготування напоїв, зокрема рому. Екстракти з кори застосовують в медицині як седативний і тонізуючий засіб [4-7].

Prunus serotina – струнке дерево з прямим стовбуром діаметром до 25-30 см, з густою кроною до 8 м у діаметрі. Крона формується з висоти 6-8 м. Цвіте наприкінці травня або на початку червня протягом 7-10 днів. Квітки білі, в невеликих суцвіттях (до 10-14см завдовжки), зовсім не мають запаху, хоч і медодайні. Плоди – кістянки до 1-1,2 см у діаметрі, їстівні, спочатку червоні, а згодом майже чорні. Плодоношення спостерігається щороку, врожай плодів з одного дерева досягає 46 кг.

Черемха пізня відома в культурі Європи з 1629 р. У Західній Європі використовується широко, часто дичавіє. Вид поширений в країнах Балтії, у степовій і лісостеповій областях України та Білорусі, на Південному березі Криму. Уперше в Україні черемха пізня з'явилась близько 150 років тому, зокрема в Краснокутському (Каразинському) дендропарку на Харківщині, звідки поширилась в інші сади та парки [1]. Найбільшого поширення по території України черемха пізня набула протягом минулого століття. І сьогодні, внаслідок повної акліматизації, трапляється практично у всіх типах насаджень міст і сіл, а також у насадженнях всіх ботанічних садів та дендропарків України.

У літературі трапляються дані [2, 3] про масове проникнення черемхи пізньої в природні фітоценози Середнього Придніпров'я України. Зарості цього виду виявлено у підліску дубово-соснових та соснових лісів зеленої зони Києва на сотнях гектарів, де вона повністю натуралізувалася, проявляє високу конкурентоспроможність, заміщаючи види місцевої дендрофлори і змінюючи склад травостою, а також швидко розселяється насіннєвим способом практично без допомоги людини. Черемха пізня відзначається високим поліморфізмом і широким природним ареалом, що дає змогу створити кліматично стійку і генотипно різноманітну інтродукційну популяцію, на основі якої надалі можна провести добір господарсько-цінних генотипів.

З 1916 р. черемха пізня вирощується на Маріупольській лісовій науково-дослідній станції (Донецька обл.), де росте невеликою куртиною у дендрарії, чистими рядами на узліссях ползахисних лісосмуг в суміші з іншими лісовими породами (посадка 1916 р.), середній річний приріст у висоту за перші 35 років становить 37 см, а за останні 10 років – лише по 15 см. Плодоносити почала з трирічного віку. Окремі особини що збереглися до нашого часу, щороку плодоносять, цілком стійкі до посухи та морозів.

У лісових та ползахисних насадженнях черемху пізню в суміші з різними деревними породами вивчали і в дендропарку "Веселі Боковеньки", Кіровоградської області, де її було посаджено у 1931 р. разом з берекою, каркасом західним та оксамитником амурським. Останній цілком випав з насаджень. У найбільш північних пунктах України черемха пізня росте у насадженнях Валківської державної сортодослідної станції поблизу м. Валки Харківської області, та в дендрарії Червоно-Тростянецької науково-дослідної лісової станції (Сумська обл.).

У насадженнях Валківської державної сортодослідної станції *Prunus serotina*, посаджена куртиною у 1932 р., досягла 18 м заввишки з діаметром стовбура 22 см. Сімнадцять її особин, що збереглися, цілком здорові, прямостовбурні, з густою компактною кроною. Середній урожай плодів з одного дерева – 40 кг. На Червоно-Тростянецькій станції росте 9 особин черемхи, що висаджені у 1928 р. Як і у Валках, черемха пізня тут щороку добре плодоносить, цілком стійка до морозів і добре витримує посуху.

Черемху пізню вивчали у вуличних насадженнях у с. Тарасівці, Київської області, та на території Луганського національного аграрного університету. В обох випадках вона зарекомендувала себе як цінна декоративна порода завдяки оригінальному темно-зеленому з блиском листю, пізньому цві-

тінню (коли інші деревні породи вже не цвітуть) та привабливим плодам, що звисають красивими гронами. У с. Тарасівка Київської області черемха пізня рано вкривається листками – наприкінці березня – у першій декаді квітня, а у Луганську на кілька днів пізніше і зберігає листяне вбрання до глибокої осені (кінець жовтня – початок листопада).

У Національному дендрологічному парку "Софіївка" НАН України, у м. Умань, Черкаської області, черемха культивується з 1905 р., що підтверджено даними "Каталогу дерев та кущів Уманського Царициного саду" за 1905 р. [1]. Переважна більшість особин черемхи пізньої, які нині ростуть у парку, посаджені ще у 1959 р.

У насадженнях з дубом (в умовах Степу та Лісостепу України) черемха пізня в перші 10 років росте швидше, ніж дуб, а в наступні 20-25 років трохи повільніше. Завдяки своїй широкій низько розміщеній (у молодому віці) кроні вона рано забезпечує зімкнення лісонасаджень та надійний захист ґрунту. З часом стовбур її очищається від гілок, крона піднімається і черемха добре виконує вже не так ґрунтозахисну роль, як роль супутньої породи.

Починаючи з три-, чотирирічного віку і до 30-40 рр. в умовах затієних насаджень та до 50-60 рр. на узліссі черемха пізня щороку добре цвіте та плодоносить. Середня довговічність в умовах інтродукції в Україні становить 70-100 років. Вона швидко поновлюється пагонами від пеньків та самосівом, що також є позитивною якістю породи.

Черемха пізня має низку позитивних лісівницьких, декоративних і фітомеліоративних якостей, стійка до морозів та посухи, надзвичайно цінна для озеленення і як плодова порода. Вона цілком заслуговує на значне поширення у лісових, полезахисних та зелених насадженнях всюди в Україні, однак впродовж останніх десятиріч спостерігається інвазійний характер її поширення в природних фітоценозах, що викликає певну стурбованість екологів.

Література

1. Каталог деревьев и кустарников Уманского Царицына сада на 1905 г. – Умань, 1905. – № 11-А. – 50 с.
2. Липа О.Л. Дендрофлора УРСР / О.Л. Липа. – К. : Вид-во АН УРСР, 1939. – 19 с.
3. Любченко В.М. Дикорастущие весенние эфемероиды зеленых насаждений Киева / В.М. Любченко. – Новосибирск : Изд-во "Наука", 1986. – 195 с.
4. Царенко М.А. Особенности морфологии и биологии видов рода *Padus* Mill. Дальнего Востока : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. биол. наук. – СПб., 193. – 21 с.
5. Щепотьев Ф.Л. Дендрология / Ф.Л. Щепотьев. – К. : Изд-во "Вища шк.", 1990. – С. 116-118.
6. Якубов В.В. Семена Розовые – *Rosaceae* / В.В. Якубов, В.А. Недолужко и др. // Сосудистые растения советского Дальнего Востока. – СПб., 1995. – Т. 8. – С. 125-246.
7. Krussman G. Manual of cultivated broad leaved Trees and Shurbs (in English) / G. Krussman. – London : Batsford Timber Press, 1986. – 448 p.

Хоменко Е.Ф. История культивирования черемухи поздней в Украине

Исследованы отдельные вопросы истории введения в культуру черемухи поздней, приведены примеры самых старых особей, растущих на территории Украины. Отмечены позитивные лесоводческие, декоративные и фитомеліоративные качества черемухи поздней и перспективы использования ее в разных типах насаждений.

Ключевые слова: черемуха, распространение, культивирование, озеленение.

Homenko K.F. The history cultivation *Prunus serotina* (Ehrh.) Agardh. in Ukraine

Some aspects of *Prunus serotina* (Ehrh.) Agardh cultivation history have been revealed and the examples of the oldest species growing in Ukraine have been given in the article. *Prunus serotina* tree forestry, decorative and phyto-melioration features have been pointed out, prospects of its use in different types of planting have been demonstrated.

Keywords: cherry, distribution, cultivation, landscaping.

УДК 630.1*116.11+*228.3]

Аспір. Н.І. Кульчицька-Жигайло¹ –
НЛТУ України, м. Львів

ІНТЕРЦЕПЦІЯ РІДКИХ ОПАДІВ ШТУЧНИМИ ЗМІШАНИМИ ДЕРЕВОСТАНАМИ У ВОЛОГІЙ БУКОВІЙ СУЯЛИЧИНІ БЕСКИД

Визначено величини інтерцепції рідких опадів наметом ялицево-буково-соснового та ялицево-дубового насаджень у вологій буковій суяличині Бескид. Встановлено залежність інтерцепції від величини та інтенсивності дощів. Проаналізовано варіацію піднаметових опадів.

Ключові слова: інтерцепція, величина опадів, інтенсивність опадів, мішані насадження.

Процес перехоплення опадів лісовим наметом може бути оцінено порівняно залежно від природо-кліматичних умов території. Для районів із посушливим кліматом це швидше негативне явище, а для гумідних гірських районів, інтерцепцію розглядають як позитивний фактор. Перехоплення опадів вивчають як середнє за весь рік (переважно для оцінки змін водного балансу), і за теплу пору року (для встановлення зміни у надходженні вологи в окремі періоди).

Чубатий О.В. [6] встановив, що ялинові карпатські ліси за вегетаційний період затримують до 36,5 % опадів, а букові – 22,5 %. Частина перехопленої лісовим наметом вологи, яка не потрапила у опадоміри, не випаровується, а стікає по стовбуру і включається в подальший вологообіг. І.С. Шпак [7] вважає, що стік по стовбуру в ялинових деревостанах не перевищує 1 % і досягає кількох відсотків у букових насадженнях. Проте дослідження Кантора (P. Kantor) [8] засвідчили, що по стовбурах ялинових лісів за вегетаційний період стікає 1,4 % опадів, букових – 19,9 %. Тому він наводить величини чистої інтерцепції для цих деревостанів відповідно лише 18,5 % та 5,8 %. За даними Л.А. Уварова [5], перехоплення рідких опадів ялиновими деревостанами сягає 30 %. Величини інтерцепції за рік для ялинових та букових насаджень різняться ще більше: для перших – 45,2 %, для других – 16,5 %; у мішаних ялиново-букових насадженнях – 24,8 % [1]. Разом із тим В.С. Олійник [4] не зафіксував такої різниці. Середнє перехоплення за рік ялиновими деревостанами становило 23,7 %, буковими – 24,6 %, а за вегетаційний період – 22,4 % для ялинових та 28,9 % для букових лісів. Автор підкреслює значний вплив на інтерцепцію характеру випадання дощів.

¹ Наук. керівник: проф. Л.І. Копій, д-р с.-г. наук